

Hvilsager forsamlingshus - et historisk rids

ved Lars Nymark

i anledning af 125 års jubilæet 19.november 2016

Den 19.november 1891, en torsdag i øsende regnvejr, blev det første Hvilsager forsamlingshus indviet på den plet, hvor vi det befinder sig også i dag. Pollen, som er et gammelt ord for et åbent jordstykke, blev anvendt til formålet. Det var udefineret 'byjord', fællesjord med en bydam og tre veje, som stødte sammen. I den trekant, der dannedes mellem vejene, og ovenfor bydammen blev huset lagt med gavl og indgang op mod den gamle skole og Christoffer Rasmussens købmandsgård.

Noget gik forud

Forud gik nogle strømninger gennem Danmark, som gjorde, at Hvilsager forsamlingshus inden for en periode på 25 år blev bygget som et af 1600 andre huse, der blev rejst på lokalt initiativ.

I 1870'erne regerede en højreregering i Danmark, en godsejrerregering med J.B.S.Estrup, Skaføgård, først som minister siden som konseilspræsident i mange år. Det nye demokrati med den frie forfatning 1849 var siden 1866 blev rullet kraftigt tilbage med øget indflydelse til godsejerne og de formuende. Kongen Chr. 9. var stærkt konservativ og ikke tilhænger af demokrati. Godsejrerregeringen var kongetro, samtidig med at oppositionen samlede sig.

Bønderne i Danmark havde i sidste del af 1800-tallet et økonomisk opsving, og på baggrund af skoleuddannelse og højskoleophold på de grundtvigske højskoler, som skød frem, fik de større og større selvbevidsthed og optrådte nu som klar opposition til højre og godsejrerregeringen.

Fra 1870 og frem til 1894 regerede Estrup på provisoriske love, altså ikke-parlamentariske love, som han selv udstedte med kongens støtte. I realiteten regerede han som det, vi i dag ville kalde en diktator. Det vakte naturligt harme hos venstrebønderne, der begyndte at samle sig i en stadig skarpere opposition. Man organiserede skytteforeninger, hvor bønderne øvede sig i våbenbrug

med henblik på en mulig fremtidig revolution. Det var signalpolitik, men alligevel udtryk for den ophedede politiske stemning. Forsamlingshuse blev oppositionens samlingssteder.

Fart fik forsamlingshusbyggeriet for alvor i efter 1885, hvor Estrup udstedte et cirkulære, der forbød folk at bruge de offentlige skoler til samlingssteder. Nu var behovet for alvor for venstrebønderne til at bygge deres egne huse – og økonomien var der til det.

Estrup var hadet regeringschef på landet, men vellidt godsejer i Hvilsager sogn. En sølvbryllupsadresse fra sognet til hans sølvbryllup i 1883 har stort set alle høj som lav i Hvilsager som underskriver.

Alligevel blev der også i Hvilsager rejst et forsamlingshus i 1891. Det var ligesom andelsmejerierne og andelsslagterierne et andelshus, hvor bønder og husmænd købte andele og dermed finansierede byggeri og drift.

Huset, lyst og rummeligt, blev indrettet med sal og køkken og et rummeligt værelse til venstre for indgangsdøren og til højre to mindre.

I salen knejsede portrætter af Frederik den 7. (grundlovens giver) og Grundtvig på hver sin side af Det danske Våben med flagdekoration. Sådan var det stort set i alle de forsamlingshuse, der blev bygget. De to stod hver på deres måder fadder til forsamlingshusene, det politiske og det folkeligt-kulturelle demokrati.

Over indgangen var der ved indvielsen 'en passende inskription', som vi ikke kender ordlyden af i dag, og der var flagstang i haven udenfor. Her flyttedes i øvrigt genforeningsstenen hen i 1925. Indtil da havde den stået oppe i krydset ved kirken.

Ved indvielsesmødet den 19. november 1891 holdt redaktør Gulbrandsen fra Randers et 'udførligt' foredrag og sammenlignede det ønske om frihed, som forsamlingshuset repræsenterede, med frihedsbevægelsen i oplysningstiden – og han sluttede med at udtale håbet om, "at de ord, der vilde komme til at lyde dér, måtte tjene til at fremme en smuk, aandelig udvikling hos både ældre og yngre." Altså et udtryk for et grundtvigsk forsamlingshus, der er noget andet end et missionshus.

I 1894 sluttede provisorietiden med Estrup, og i 1901 skete det politiske systemskifte, hvor Venstre fik regeringsmagten og parlamentarismen var tilbage.

Fra politisk talerstol til forsamlingshus

Forsamlingshusene i Danmark skiftede nu karakter fra politisk talerstol til forsamlingshus. Når det oprindeligt havde fået det navn, var det, fordi huset også var tiltænkt funktionen af at være den fælles, lokale storstue. Gårdenes storstuer havde indtil midt i 1800-tallet tjent som åbne stuer for folkelige formål, men var blevet privatiseret. Nu manglede man en storstue at forsamles i omkring kulturelle aktiviteter, både oplysende og på en anden måde oplysende, festerne.

Forsamlingshusene blev fra omkring 1900 rammen om utallige sogne-, ungdoms- og familiefester, dilettant – og møder, både foreningsmøder og generalforsamlinger og folkelige og politiske møder. På de sidste kunne bølgerne gå højt. Der fortælles om et håndgemæng ved et vælgermøde mellem venstrebønder og radikale, bl.a. den tidligere kirkeminister Thorvald Poulsen, som var præst i Hvilsager. Og undervisning fik plads i huset. Det blev lånt ud til skolen overfor, så eleverne fik mulighed for at have gymnastik- og idrætstimer dér. Hvilsager forsamlingshus var på det tidspunkt forsynet med ribber.

Huset fik en fast vært. Gelius Mikkelsen, der boede i Pollen 4 (Gorms hus), var den første. Han var skaffer og sørgede for hus, kokekone og serveringspersonale, der bestod af unge og husmandskoner fra området. Fra de seneste år kender vi værter som Karen Sørensen, Hvilsagergården, Eva Helboe og nu Sandra Rasmussen. Hver for sig har de ikke kun sat deres præg på de kulinariske oplevelser i huset, der altid har været gode og kaldt folk til langvejsfra. Men også på tonen og linjen i huset.

Ungdomsforeningen, der begyndte i Hvilsager i 1930'erne og bestod til op i 1950'erne, fik til huse i forsamlingshuset. Og ikke mindst under krigen spillede det en rolle

Det første forsamlingshus i Hvilsager var ikke i nogen overvældende kvalitet. I begyndelsen af 1930'erne arbejdede man på at bygge et nyt hus. Det blev en realitet i 1934. Murermester Anton Andersen, Lime, der var gift med Minna Prang, et barnebarn til Holm Rasmussen, Pollen 6 (Susanne og Flemmings hus), byggede huset, der nu blev større med bedre køkkenforhold. Maler

Sørensen, Mørke, der kunne mere end male paneler, malede den fine vægdekoration med svanerne og 'pollen' i midten.

1960'erne blev hårde år for forsamlingshusene i Danmark. Det blev økonomisk krise for fælleshusene. Fjernsynet klemte forsamlingshusaktiviteterne. Bøjen og Bendstrup forsamlingshus blev i 1970'erne nedlagt og med nogen lokal modstand lagt til Hvilsager. Alt i alt blev forsamlingshusene i Danmark i de år reduceret med en tredjedel til de omkring 1000, der er i dag.

Men trods alle kriser gik 'forsamlingerne' i form af fester og familiefester ufortrødent videre og har reddet Hvilsager forsamlingshus økonomisk. Fester er netop ikke bare mad og bægerklang, men det er i sandhed altid netværkskonstituerende og folkelig udveksling.

Forsamlingshusets økonomi blev omdannet til en Beboerforening nu, der kunne modtage kommunalt tilskud, men altid kun tilskud. Friheden til egen lokal drift har været et hovedprincip for alle de gode bestyrelser, der har været gennem årene. Da kommunen i 1970'erne projekterede at asfaltere Pollen og lave opstregede parkeringsbåse, sagde bestyrelsen nej på beboernes vegne – og blev hørt.

I 1977 lavede bestyrelse og medlemmer omkring forsamlingshuset i fællesskab en kraftig ombygning, og forsamlingshuset fik forgang, garderobe og gode toiletforhold. I 1999 fik man udbygget forsamlingshuset med en scene, der samtidig fungerer som depot, der er let at komme til. Endnu en kraftig renovering påtog bestyrelsen sig i 2014, og en brand i 2015 har så ført til, at der er kommet endnu en renovering til med styrkelse af husets faciliteter og drift.

Hvad har været tråden siden 1891? Fester og folkelig forsamling, lokalt initiativ, lokal selvbevidsthed, folkelig vilje til at yde for fællesskabet.

Det er tankevækkende, at i 1891 var Danmark midt i en af sine største politiske kriser. I 1930'erne var der en af de hårdeste økonomiske kriser. I 1960-70 var der økonomisk krise for foreninger og foreningshuse i Danmark. Ikke desto mindre bygger og udvider man forsamlingshus i Hvilsager i netop de perioder. Fordi en folkelig selvbevidsthed om det lokale fællesskabs nødvendighed og muligheder hele vejen igennem har været der og fortsat står bag.

Der er al grund til at ønske Hvilsager forsamlingshus til lykke med det med et begrundet håb om en fortsat god fremtid.